

A „*Revue philosophique*“ ez évi januári 1. száma *Soury* fejtegetéseivel kezdődik: „La vision mentale“. Ebben a látás élet-tanát nyomozza azon újabb fölfedezések nyomán, melyek Waigert, Perl, Golgi, Ramon y Cajal, Ehrlich és Nissl nevével állnak kapcsolatban az agyállomány ingerlékenységére, a gerinczagy tengelye metszetének újabb színezési methodusára vonatkozólag, megannyi tények, melyek lényegesen megváltoztatták a tudomány arczatát s egy új igazságnak törtek utat, mely az agy functionalis localizálására fekteti a psychológiát s annak functionalis homogeneitása helyébe a heterogeneitást állítja.

Az idegsejtek és idegrostok anatomiai összefüggésének ismerete, de különösen az idegcsomók végződéseie és kezdeteie; a myelencephal különböző gócaiban, a gerinczagy functiói helyes megismerésének első föltétele, s minden újabb haladás e téren azon új színezési és fém-impregnálási eljárásoknak köszönhető, melyek az idegstructuráknak eddig egészen ismeretlen új világát tárták föl.

Ezek előrebocsátása mellett végig megy *Soury* a látás physiologiai természete és anatomiai föltételei problémája tárgyában megkísérlett újabb megoldásokon, a milyen *Munk* műve: „*Seh-sphaere und Augenbewegungen*“, *Monakow* munkája, melyben a híres zürichi anatomus oly lényegesen módosította a látási góczokról szóló classikus theoriáját. *Henschen* upsalai belgyógyászati tanár vizsgálatai, kinek a látási góczról szóló elmélete feltűnést keltett, *Wilbrand* nézetei a látásbeli észrevétel és fogalomalkotás dualitásáról, *Sachs* monographiája a nagy-agyról, *Violet*-é a látás agycentrumairól, *Dezserin* tanulmányai stb.

Majd megállapítja *Soury* a látás idegkészülékének szerkezetét, mely a reczehártyában kezdődik s a nagy-agy hemisphaerájában végződik. A látási rostok ezen hosszú és többször megszakított útjában a vezetékek iránya kettős — úgymond — és megfordított; párhuzamosan halad a reczehártyától a nagy-agyra és onnan a reczehártyára. A centripetalis út már rég ismeretes, most *Soury* a centrifugalis menet természetét ismerteti tüzete-sebben. Utal arra, hogy *Munk Hermann* is egészen új kísérletek alapján megállapította, hogy a látási sphaerától centrifugalis irányú rostok kell hogy vezessenek a szemmozdulatok centrumaiba; nemkülönb, hogy *Ferrier Dávid* is már megjelölt bizonyos centrumokat, melyeknek ingerlése szemmozdulatokat idéz elő.

Hasonló eredményeket Luciani és Tamburini a kutya külső agytekervényének villamosításával értek el.

Kimutatja azt is *Soury*, hogy agy nélkül látnak és pedig tudatosan látnak. A Batracidáknál például a közép-agy még oly funkciót is teljesít, melyeknek organuma az emlősöknél a mellső-agy. Így a két agy-hemisphaera eltávolítása után is a Batracidák tudatosan látnak, látásbeli tapasztalataikat és emlékeiket értékesítik, látásbeli észrevételeikhez alkalmazott mozdulatokat hajtják végre stb. A békánál a mellső-agy még durványos állapotban van, ellenben a közép-agy aránylag igen kifejlődött és igen bonyolult szerkezettel bír, a mi jele a funkciók fontosságának. Következésképp nincs semmi meglepő benne, ha a békánál a látási központ úgyszólván nem oly előrehelyezett, mint az emlősöknél, melyeknek agya sokkal fejlettebb. Így jutunk azon gondolathoz, hogy a gerinceseknél a látásbeli centrum mindinkább előrehelyezettebb, mindjobban közeledik az agy mellső tájékához, míg végre az emlősöknél a mellső-agy részét képezi.

Szól még *Soury* a gerincesek harmadik szeméről, a pinealis szemről, mely a prae-tertiär korszakban a gerinceseknél valódi szem jelentőségével bírt, s szerkezetét ma is felismerik a természet tudósok a hüllőknél és csúszó-mászóknál.

1882-ben *Rabl-Rückhard* figyelmeztetett, hogy a kígyóknál teljesen kifejlett állapotban a halántéksont helyén egy kerek lyuk van. Leydig is fölismeri a gyíkoknál ugyanazon helyen egy szervet, melyet ő érzékszervnek gyanított s a hatodik érzék organumának nevezett. *Rabl-Rückhard* aztán emlékeztetve arra, hogy a lias-kori fossil *Emaliosaurusok*, az *Ichthyosaurus* és *Plesiosaurus* koponyahajlásában egy hasonló lyuk van, arra következtetett, hogy talán a pinealis organum nem annyira a látás organuma, mint inkább egy hőérzéklési szerv, mely arra szolgált, hogy ezen folyópartokon és a tenger homokjában heverésző őslényeket megóvja a napsugarak túlságos heve ellen.

A kiváló érdekű tanulmányt, melynek e számban csak első részét veszszük, folytatólag is ismertetni fogjuk.

Kevesebb újat találunk *Dauriac* essay-jében, mely a zenész pszichológiájával foglalkozik — „Essai sur la psychologie du musicien“ — s azt vitatja, hogy a zenei értelem különbözik a zenei fültől, illetőleg zenei hallástól.

A következő tanulmány *Schinz*-é az erkölcsiség és deter-

minismusról. („Morale et determinisme“.) Azt az újabban mind több tért foglaló nézetet czáfolgatja, mely a determinismus és fatalismus közötti különbség ürügyére támaszkodva, elismeri ugyan, hogy semmi cselekedet sem történhetik ok nélkül, s ez állapítja meg a determinismust; azonban a szabadság mégsem teljesen összeférhetlen e felfogással. Annyira jutott már ez az áramlat, hogy p. o. Renouvier fennen hirdeti, hogy erkölcstudomány tökéletesen lehetséges szabadság nélkül is. Schinz szerint mindez csak a szavakkal való játszás, a determinismus nem tűr semmi csorbítást alap gondolatában, mely az okok és eredmények szigorú láncolatában áll, a szabadság közbejötté nélkül s a fatalismus és a determinismus közti különbséget csak a determinatio módja határozza meg.

Kant és tanítványai megelégedtek azzal, hogy a tudomány követelte determinismus és az emberben el nem tagadható erkölcsi kötelem érzése egymással való megférhetését kimutatták; emezt a gyakorlati ész, amazt az elméleti értelem körébe utalva. Azt állítani, hogy e két létkör fennállhat egymás mellett, a nélkül, hogy egyik a másikat befolyásolná, annyi volna, mint a tények ellen harczolni.

Schinz előtt az erkölcsi kötelem nem egyéb, mint a determinismus egyik nyilvánulati formája. Ő a Kant-féle tiszta szintetikus észből veszi kiinduló pontját, melynek a bölcselkedésbe való bevitelét a neo-criticismus joggal tudja be Kant nagy érdeméül. Csak az a baj szerinte, hogy Kant nem maradt meg a szintetikus ész által kivívott talajon, s az elemző ítéleteket a szintetikus ítéletek mellé állítván, nem rendelte alá amazokat ennek, melyet már amazok postulálnak. Hogyan nem ötlött föl eddig a kanti philosophiának e nagy hézaga? Oka, úgy látszik, a metaphysikai speculációnak az az iránya, melyet a philosophia Kant után vett s mely homályban hagyta annak a jövő criticismusára nézve igazán gyümölcsöző, empirikus részét.

Két elemet tartalmaz — mondja Schinz — az erkölcsi kötelem: az egyik változó, formalis, a tulajdonképeni kötelem; a másik változhatlan, materialis, az erkölcsi törvény. Ezen erkölcsi törvény tartalmát keresve, kiemeli, hogy annak tartalma, a jó eszméje, nemcsak időről időre, helyről helyre, de egyénről egyénre változott. Mi a mértéke már most — kérdezi Schinz — ítéletünknek? Mivel mi ítélünk, tehát bennünk kell keresni ennek criteriumát.

Eddig három eltérő felelet áll e pontra nézve előttünk.

1. Kanté, azaz a velünk született erkölcsi törvény. A megítélendő tényeket ezen erkölcsi törvénytől vetjük össze. De ha így volna, akkor csak egy és egyforma ítélet volna lehetséges minden embernél, a mit pedig a múlt története s a jelen tapasztalata határozottan meghazudtol.

2. A második, rokon az előbbivel, a Hutchison, Shaftesbury, Hume, Herbart, Lotze erkölcsi érzése, mely elé viszi az ember a megítélendő tényeket. De hogy az erkölcsi érzés miért helyesel vagy nem helyesel, azt — fűzi tovább okoskodását Schinz — nem tudjuk.

3. Harmadik a megismerés egy módja, az értelem, melynek száműzését az erkölcsi élet köréből Schinz indokolatlannak tartja. Mert hisz az akarat nem különbözik minőségileg az értelemtől, attól nem független, önmagában álló ok, hanem az értelem folyománya. Lehetetlen akarni valamit, a mi nem érdekel, s érdeklődni valami iránt, a mi közönyös előttünk. Azt mondani, hogy két belső indok előtt állunk, mely közül mindkettőt egyként választhatjuk, ez a közömbösség szabadsága; mivel pedig semmit sem választunk ok nélkül, a választás meg sem történhetik, a cselekvés előre meg van hiúsítva. Azt mondani pedig, hogy az akarat az értelem ellenére szánhatja el magát, ép oly tarthatatlan, mert vagy az értelem dönt s akkor ellenmondásban van önmagával, vagy pedig az értelem mellett egy más erőt kell föltételezni, mely az értelemmel együtt tervez és dönt. De ez annyi, mint széttörni az emberi természet egységét. Minden emberi cselekvés csak ott kezdődik, ha azt magunk elé képzeljük és értékét mérlegeljük, tehát utolsó sorban mindig az értelem dönt, s így a választás nem szabad. Adva lévén az ismeretnek, az értelemnek bizonyos foka, az értelem nem dönthet kétféleképp, s az értelem és az ész ugyanazon dolgot jelölő két kifejezés lévén, ebből az abszolút erkölcsi determinismus vagy intellectualismus következik.

Megjegyzi még Schinz, hogy ha két vagy több cselekvési ok áll előttünk, ezek közül a döntésnél csak az jön számba, mely értelmünk előtt jelentkezik. Hibás tehát Kantnak azon tétele, hogy: „Eine unvorsehliche Uebertretung (des moralischen Gesetzes) die gleichwohl zugerechnet werden kann, heisst blosse Verschuldung (culpa)“. (Einleitung z. Metaphysik d. Sitten IV.)

Épen úgy figyelmeztet arra is, hogy ha több cselekvési ok jelentkezik előttünk, azok nem mindig jelentkeznek egyforma módon. Ugyanazon motivumokat tisztán külsőleg (emlékezetből, hallásból, szokásból) lehet ismerni, vagy pedig önmagukban, lényegiségükben.

Csak természetesnek találhatjuk ezek után, ha Schinz conclusiói oda mennek ki, hogy senkinek sem lehet értelmiségénél magasabb rendű erkölcsi érzése és továbbá, hogy minden tévedése az erkölcsi érzésnek megfelel mindig az értelem tévedésének is.

* * *

A „*Journal des Economistes*“, mely Molinari szerkesztésében Párisban havonként jelen meg, február 15-iki számában első helyen *Frédéric Passy*-nak a „Société française pour l'arbitrage entre nations“ 1895. január 14-iki ülésén Európa jövőjéről („L'avenir de l'Europe“) tartott felolvasását hozza. Célja a tanulmánynak kimutatni, hogy Európa vagy békében fog élni, vagy nem fog élni, illetőleg nem maradhat a polgárosultság élén, átveszi tőle ezt a szerepet az oceánontúli világrész.

Emlékeztet a cikkk, hogy e században csak a világ úgynevezett civilisált részében a háború körülbelül 10—12 milliónyi emberi életnek vetett véget, s mint Henry Richard kiszámította, 1870-ben az angol alsóházban, csupán Anglia állandó békeidőben — 1815-től 1870-ig — fegyverkezésekre 65 milliárdot költött; egész Európa pedig e század folyamán az összes európai nemzetek tőkájének legalább is felét fordította a háború céljaira, maga Franciaország mintegy 200 milliárdot.

A fegyveres békét az európai évi budgetek ma is 5 milliárddal fizetik meg, nem számítva ide a félbenhagyott munkát, a családok inségét, az ipar hátramaradását, a vidék elnéptelenedését, a mi legalább is megkétszerezi ez összeget.

Tehát a fegyveres béke Európa összes államai bevételeinek körülbelül harmadát emészti fel, míg egy másik harmadrész az adósságok kamatai fizetésébe megy fel. Mert bármit mondjanak is — jegyzi meg közbe Passy — minden kölcsön, a helyett, hogy az adóktól megmentene, okvetlenül egy örök adót eredményez e kölcsön kamatai fedezésére. Jól mondta Bastiat: a